

Avsnitt 75: Delaktighet och lärande för barn och elever med synnedsättning

INFORÖST: Vi på Specialpedagogiska skolmyndigheten arbetar för att alla barn, elever och vuxenstuderande oavsett funktionsförmåga ska nå målen för sin utbildning. I podden förklarar, fördjupar och diskuterar vi specialpedagogik och ger goda råd till dig som arbetar i eller har barn som går i förskolan och skolan.

ERIKA: Hej, och välkomna till Specialpedagogiska skolmyndighetens podd Lika värde. I dag kommer vi att prata om vad forskningen visar är viktigt för att skapa en bra undervisning och delaktighet för barn och elever med synnedsättning i förskola och skola. Och vi på Specialpedagogiska skolmyndigheten har precis släppt en forskningsöversikt där man har sammanställt det nationell och internationell forskning visar är viktigt att ha kunskap om och ta till sig när en förskola och skola ska ta emot barn och elever med synnedsättning. Och jag som leder det här samtalet heter Erika Bergman och jobbar som pressekreterare på myndigheten. Och med mig i dagens samtal är Karin Fröding och Eva Andersson från SPSM, som arbetar som utredare på myndigheten och på den analys- och utvecklingsenhet som vi har. Och ni har projektlett arbetet med forskningsöversikten, och jag vill säga varmt välkomna hit till er.

KARIN: Tack.

EVA: Tackar.

ERIKA: Jag tänkte att ni får börja med att kort berätta vad det är forskningsöversikten tar upp. Och den här översikten, den heter Att främja delaktighet och lärande hos barn och elever med synnedsättning. Så jag börjar med att ställa den frågan till er.

KARIN: Ja, men den här översikten visar på hur lärmiljön kan utformas i just förskolan och skolan för att barn och elever med olika

grader av synnedsättning ska kunna få de allra bästa möjliga förutsättningar för delaktighet och lärande. Och synnedsättning, det menar vi med ... att man har en nedsättning som är måttlig till blindhet. Och sen kan man också även ha ytterligare funktionsnedsättning. Och när vi pratar om lärmiljön, då menar vi hela den lärmiljö och de sammanhang som barn och elever vistas i under sin utbildning. Och i översikten så försöker vi fokusera särskilt på de arbetssätt som studierna lyfter fram som just kan främja delaktighet och utveckling hos barn och elever med synnedsättning.

ERIKA: Och varför har det varit så viktigt att göra den här forskningssammanställningen som handlar just om undervisning för den här gruppen barn och elever?

EVA: Ja, det är ... Dels är det så att det här är en liten grupp elever, som dessutom har väldigt stor spridning inom gruppen. Det är väldigt stora skillnader beroende på vilken grad av synnedsättning man har och om man också har den här synnedsättningen i kombination med andra funktionsnedsättningar. Så att litenheten i den här gruppen gör att skolor kanske möter den här typen av eleven en eller ett fåtal gånger under ett arbetsliv, så att säga. Och det gör att kunskapen som finns kanske lätt går förlorad om lärare slutar, och att har man inte mött det tidigare så har man inte den kunskapen för hur det är att möta den här elevgruppen. Så därför blir det viktigt att sprida sån kunskap, helt enkelt.

ERIKA: Just det. Och sen också tänker jag ... Som ni beskrev, när det kan vara så väldigt olika också från en individ till en annan så låter det som att det blir väldigt unikt hur man möter varje individ också.

EVA: Ja, precis. Vikten av att utgå från varje enskild elevs individuella behov är jättestor när det gäller den här elevgruppen.

ERIKA: Vad är det de olika studierna visar då, som är viktigt när det handlar om att skapa en bra undervisning? Jag tänker hur

behöver en verksamhet vara utformad för att kunna möta de här barnen och eleverna på bästa sätt. Och också resursfrågan funderar jag över. För jag föreställer mig att man också måste säkerställa att det finns rätt resurser på plats.

KARIN: Förskollärare och lärare behöver ha specifik kompetens och förståelse för vilka pedagogiska konsekvenser som en synnedsättning kan ha för både delaktighet och lärande. Och där handlar det om både specifikt i olika ämnen, vad som kan underlätta där, men också om man tittar generellt under hela skoldagen för barnen och eleverna. Det handlar om att det ska fungera även på raster, det ska fungera i matsalen och så vidare. Så att här behöver både förskollärare och lärare ha en väldigt bred förståelse och kompetens för hur det fungerar när man har en synnedsättning. Sen så tänker vi också så ... Eller det som vi har kommit fram till i de här studierna är också att för att förskollärare och lärare ska kunna ha möjlighet att utföra sitt uppdrag så behöver de också omges av en stöttande organisation. Och organisationen behöver möjliggöra för bland annat kollegiala samarbeten, som vi har sett i de här studierna. Det kan handla om erfarenhetsutbyte, det kan handla om att erbjuda fortbildningsmöjligheter, det kan handla om att ha rutiner för samverkan med vårdnadshavare också, och sen uppmuntra också regelbunden kontakt med stödfunktioner som finns utanför den egna verksamheten, just för att kunna få all typ av stöd som man behöver.

ERIKA: Vad kan det vara för andra aktörer då? Jag blir lite nyfiken nu när du säger det. Som man behöver ha kontakt med, som är utanför den egna ...

EVA: Ja, nu är många av studierna ... utspelar sig i USA till exempel. Och alla länder organiserar sina skolor och sitt stöd på olika vis. Men om man tänker ur en svensk kontext så handlar det väl framför allt om habilitering och syncentraler och SPSM.

ERIKA: Just det.

- KARIN: Vi har ett speciellt resurscenter som kallas för Resurscenter syn, som jobbar jättemycket ... och bra kompetens som hjälper till att stötta skolor som har elever med synnedsättning.
- ERIKA: Just det, så då kan man vända sig dit och få då fylla på, så att säga, med kunskap.
- KARIN: Ja.
- ERIKA: Vad är det den här översikten visar när det kommer till vikten av att anpassa och jobba med den fysiska miljön när det kommer till barn och elever med synnedsättning? Vad är det man har sett där?
- EVA: Man har sett att det behövs anpassningar på flera olika sätt i den fysiska miljön. Det kan handla om att vi behöver tänka på ljusinsläpp i klassrummet, till exempel. Placering framför tavlan, hur man väljer att möblera klassrummet. Det kan handla om att anpassa ljudmiljöerna. Och det handlar om att eleverna med synnedsättning är mycket mer beroende utav ljud för att klara sig igenom sin skoldag, och då kan man behöva tänka på att hålla nere ljudnivån i klassrummet eller på olika sätt dämpa, så att de som behöver förlita sig på att lyssna också kan göra det. Sen kan det också handla om att man, för vissa synnedsättningar, behöver göra ännu fler större åtgärder. Elever som har CVI kan till exempel behöva att man mörklägger i högre utsträckning än vad man gör i vanliga klassrum. Att man täcker för bokhyllor och liknande för att minska mängden synintryck som de här eleverna når, därför att de i sig leder till att det bli svårt att koncentrera sig och hänga med under en skoldag.
- ERIKA: Och nu måste jag bara få fråga, vad är CVI för någonting? Vad står det för?
- EVA: CVI står för cerebral visuell synnedsättning. Det är en synnedsättning som inte ingår i WHO:s klassifikationssystem, men som ingår i det stöd som vi ger, om man säger så. Den typ av funktionsnedsättning som vi ger stöd för att möta. Är

vanligt förekommande, till exempel elever som är födda med cp-skador.

ERIKA: Så det är ett annat sätt det påverkar då synen.

EVA: Ett annat sätt det påverkar synen. Till exempel kontrastseende, och ... kan vara väldigt svårt att avgöra hur mycket man ser och inte, och vad man uppfattar och inte. Men inte en faktisk synnedsättning i termer av att du inte ser eller inte kan läsa vad som står och så vidare, utan att det är en annan form utav funktionsnedsättning.

ERIKA: Just det, men då förstår jag. Jag har också sett att flera av studierna i den här översikten, de handlar just om delaktighet och möjligheten att få vara med i gemenskapen för barn och elever med synnedsättning. Och i forskningsöversikten beskrivs sociala aspekter. Varför är det här ett viktigt ämne att ta upp? Jag tänker vi pratar om undervisning och utbildning, men varför blir just de här sociala aspekterna så viktiga?

KARIN: Men sociala sammanhang är väldigt viktigt för alla, tänker vi, både i förskolan och skolan. Och för just barn och elever med synnedsättning så kan det vara förknippat med utmaningar. Och här behöver just personalen använda sig av särskilda strategier för att underlätta den här sociala delaktigheten. Till exempel är det så att det är många barn och elever som behöver hjälp för att stärka deras egen självständighet. De vill inte vara beroende av kamrater eller av andra vuxna. Och genom att kunna ge rätt stöd så kan man gynna deras självständighet. Och det skulle kunna handla om till exempel att man får rätt information via rätt kommunikationsmedier då, och att det här är tillgängligt för de här barnen och eleverna. Det kan också vara så att lärarna försöker hitta områden där eleverna har möjlighet att få vara kompetenta och få erkännande. Ett sätt skulle kunna vara att man ger uppdrag till elever att leda olika typer av aktiviteter, och det här kan man kolla av med eleverna innan också, om de känner sig bekväma med att leda en aktivitet. Det kan vara en rastaktivitet eller det

kan vara någon aktivitet inom matematik, och så vidare. Men just att man får visa på att man ...

ERIKA: Att man kan? Är det det handlar om?

KARIN: Ja, precis. Och det här tror jag är viktigt för alla elever egentligen, men att man kanske behöver vara lite extra uppmärksam på elever med synnedsättning då.

ERIKA: Att jobba med förutsättningarna, då. Att kunna ta plats, eller vad man ska kalla det för.

KARIN: Ja, precis. Och att man kan behöva lite stöd i att bli självständig. Det kan vara svårt att hänga med till exempel på rasten när kamraterna springer i väg ganska fort ut från klassrummet, till exempel. Och som elev med synnedsättning kan det ta lite längre tid att komma ut. Och eleverna kan då också ha försvunnit ut på en skolgård. En skolgård är ... kan vara väldigt stor. Och eleverna kanske splittras och ... att man inte ser dem på samma sätt. Och då behöver man också hjälp i att kunna få stöd.

ERIKA: Just det.

KARIN: I resultatet så beskriver man bland annat kamratstödande aktiviteter som en strategi för att stärka barn och elevers sociala förmågor och underlätta social inkludering. Och ett exempel på det, det är kooperativa lärandestrategier, där man fokuserar på samarbete. Och där får då alla elever i en grupp en viktig roll, och så hjälps man åt för att nå ett resultat. Och det här skulle kunna underlätta då för elever med synnedsättning. Dels att det blir tydligt vad alla ska göra och hur alla bidrar, och alla bidrar på något sätt i en grupp i det här, och då blir man också delaktig. Ett annat exempel skulle kunna vara att lärare hjälper till att ha strategier för att hitta olika kompisar. Det kan vara till exempel att man schemalägger vilka som ska leka med varandra på rasten, det är som ett annat yttre exempel, och vi har fler såna typer av exempel i översikten också.

- ERIKA: Men man hjälper till och styr, till exempel, så att det blir lättare.
- KARIN: Ja, precis. och just det här med fasta vuxenstyrda och strukturerade aktiviteter, det gynnar social utveckling och inkludering. Och det var någonting som vi såg särskilt i de studier som handlade om förskolan. Vi hittade inte så många studier om det. Men de som vi hittade handlade just om hur viktigt det var med det här med fasta vuxenstyrda och strukturerade aktiviteterna. Och då är det lättare för barn med synnedsättning att bli en del av det här sociala samspelet. Så att när en vuxen är med och styr upp lite mera kring aktiviteterna så ger det ett extra stöd.
- EVA: Men sen kan man säga också att vi ser, i studier som finns med i översikten, att det här med det strukturerade och det uppstyrda blir mycket mindre närvarande ju äldre eleverna blir. Att eleverna också vittnar om att det är svårare när man är i högre årskurser. Högstadiet, till exempel.
- ERIKA: Ja, för att de här styrda aktiviteterna minskar?
- EVA: Ja, men det förväntas inte vara såna aktiviteter längre, utan då ska man klara sig på egen hand.
- ERIKA: Och sen så går forskningsöversikten också igenom vad olika studier visar är viktigt när det kommer till olika ämnen i skolan. Kan ni ge några konkreta exempel av vad som tas upp? Som kan ge en bild av vad som är ett bra arbetssätt eller strategi, och som det är viktigt att man har kunskap om om man jobbar i förskola eller skola, just för att kunna ge barn och elever med synnedsättning de här likvärdiga förutsättningarna som man faktiskt ska ha, att kunna lära sig och vara med precis som sina andra kamrater.
- EVA: Ja, det är ... Om vi ser specifikt till att läsa och skriva, som ändå är en så pass central del av alla skolämnen så är det ... gör spännvidden av graden av synnedsättning bland de här eleverna att det är flera olika läsformer och skrivformer som används bland de här barnen och eleverna. Och om man då har

en elev som är punktskriftsläsande så visar studierna att man behöver jobba ... tidigt börja jobba med punktskriftsinläring, och att det kan innebära att man kanske behöver jobba varje dag under en längre period, alltså en lektionstimme per dag med den typen utav intensiv punktskriftsundervisning. Studier visar också vikten av att jobba med avkodning för att träna upp läshastighet. Vi kan också se att det kan vara en bra idé att analysera vilka avkodningsfel som eleverna gör för att man ska kunna rätta till och bli ännu snabbare och ha lättare att hänga med i läsningen. Men också såna saker som att vara uppmärksam på att även elever som läser vanlig tryck text kan ha en synnedsättning som medför att man kommer att behöva att läsa punktskrift senare, och att det också kan innebära att man kanske behöver ändra vilken typ av storlek man har på texten på vägen. Vet man att det är en synnedsättning som kommer att blir sämre så kan det vara en bra idé att börja träna på punktskrift medan man fortfarande kan läsa, för att det finns studier som visar på att det finns en positiv koppling mellan att träna punktskrift medan man kan koppla ihop det med vanliga tryckta bokstäver.

ERIKA: Just det, så man kan göra den överföringen.

EVA: Ja, precis, som en överföring. Men man ska också vara uppmärksam på såna saker som att vilka läsmedier som eleverna vill använda sig av också kan variera över tid och med vilken typ av uppgift man arbetar med just då. Så återigen att det är viktigt att tänka på att lyssna in elevernas behov och preferenser även när det gäller att läsa och skriva.

ERIKA: Är det något som du skulle vilja lägga till, Karin?

KARIN: Ja, men jag skulle gärna vilja lyfta ämnet idrott och hälsa också, som är ett ämne som kan innebära en del utmaningar för elever med synnedsättning. Och det vi kunde se i de studierna som handlade om det ämnet var just vikten av goda relationer och god kommunikation, just eftersom ... När lärarna har det så kan man också få ökad förståelse för vad det innebär att ha en synnedsättning och hur det påverkar

deltagandet i ämnet och i de aktiviteter som man använder sig av i ämnet. Och här betonas också, i de här studierna, just lärarnas behov av kunskap, att kunna ha förutsättningar för att veta hur undervisningen, hur instruktioner, och även hur aktiviteter kan göras mer tillgängliga. De behöver både ha teoretisk kunskap som kan omsättas till praktisk förståelse och också stöd att utvecklas i sin roll. Så här hittar vi både studier där elever har uttalat sig om att de behöver lärare som förstår deras behov bättre, men också studier som visade att lärarna själva uttrycker att de behöver stöd för att kunna göra aktiviteter och det här ämnet mera tillgängligt för elever med synnedsättning.

ERIKA: Att kunna ha tillgång till lite fler olika alternativ då i såna fall, att genomföra undervisning och så vidare då. Eller?

KARIN: Det kan vara både att ha olika alternativ som man kan servera om man ska göra någon aktivitet, till exempel. Man kan ha tre olika alternativ för eleverna, och då också inte peka ut elever. För det här framkom inte bara i ämnet idrott och hälsa, just att man inte vill blir utpekad, utan det framkommer i alla ... eller inte alla våra studier. Men i väldigt många utav våra studier så framkommer det, att man inte vill känna sig utpekad. Och just i ämnet idrott och hälsa så blir det väldigt tydligt om man säger så här: ”Ja, men Lisa, du kan göra det här, för du har en synnedsättning”. Så vill ingen elev bli behandlad, utan man vill kunna blir presenterad alternativ och kunna välja. ”Här har vi tre alternativ, och ni får välja vilket alternativ ni vill.” Och då kommer eleverna säkert att fördela sig mellan de här alternativen där de känner sig trygga.

ERIKA: Precis, så att hela gruppen får det där. Mångfalden av ...

KARIN: Ja, precis. Precis, och så man inte just känner sig utpekad heller.

ERIKA: Hur hoppas ni att de som nu jobbar, som är verksamma i förskola och skola, lärare och annan personal som barn och elever möter, ska använda sig av det som översikten lyfter i sitt

arbete? Vad ser ni för vägar framåt utifrån det som översikten tar upp?

EVA: Ja, vi hoppas att översikten ska fungera kunskapsutvecklande, att det ska vara att material som man kan ta till sig och använda som inspiration eller som diskussionsunderlag i olika former av kollegiala samtal när man vill utveckla verksamheten för den här elevgruppen.

KARIN: Vi tänker att det kan vara en översikt som både kan komma till nytta innan man har en elev med synnedsättning. Man kanske får redan på att man ska ha en elev med synnedsättning som ska börja i fjärde klass eller något sånt då, men också när man väl har en elev med synnedsättning eller ett barn inom förskolan, så kan man ha nytta av översikten, för att den visar ändå på arbetssätt som man skulle kunna överföra till sin kontext och använda.

ERIKA: Just det. Så både inspiration men också, förstås, mer kunskap. Vilka är det som har nytta av att läsa forskningsöversikten? Är det olika funktioner eller är det bara skolan och förskolan? Eller vad tänker ni?

EVA: Ja, alltså främst pedagogisk personal, det tror vi absolut att det är den viktigaste gruppen. Men sen tror jag också att det kan vara nyttigt för en skolledare, till exempel, att läsa den här, om inte annat för att förstå det långsiktiga och fokuserade arbete som krävs, prioriterade arbete som krävs på en skola för att man ska lyckas med att skapa en bra lärmiljö för den här elevgruppen.

ERIKA: Just det. Man förstår att det här är faktiskt en rejäl insats som behöver göras.

EVA: Ja.

KARIN: Och eftersom vi också har sett i studien hur viktigt det är att organisera verksamheten, så är det just det här att alla är med på banan, hela styrkedjan, huvudmän och rektorer och lärare

och även elevhälsa, när det kommer ett barn eller elev till förskolan eller skolan.

ERIKA: Precis, och det är många, helt enkelt, tänker jag när hör er beskriva, som har nytta av att läsa den här. Det här är en av SPSM:s forskningsöversikter, och jag vet att det planeras för fler och sen att det finns också annat forskningsbaserat underlag som kommer från oss. Vad är det som kommer framåt som kan bidra till att lyfta och sprida forskning som är viktig för de verksamheter vi vänder oss till?

EVA: Ja, vi har ... Dels har vi ett löpande arbete med att ta fram vad vi kallar för forskningsutblickar. Då bevakar vi aktuell forskning som publiceras i internationella tidskrifter och ber sedan forskare själva skriva texter till oss, som är populärvetenskapliga och publiceras på vår webb.

ERIKA: På svenska är de också.

EVA: På svenska. Sen har vi också ett pågående arbete med att ta fram kortare texter som är kopplade till arbete i fritidshem, som förhoppningsvis kommer att publiceras under hösten.

KARIN: Precis, det är våra F&U-skrifter, som vi kallar det för. Forsknings- och utvecklingsskrifter som har olika typer av teman. Vi har släppt tidigare bland annat kring adhd, och nu blir det en kring fritidshem, som Eva sa också då. Och så kommer det komma även framåt flera såna. Sen kommer vi fortsätta jobba med systematiska forskningsöversikter också. Och just nu så har vi fått ett regeringsuppdrag tillsammans med Skolverket och Skolforskningsinstitutet, där vi ska sammanställa forskning utifrån ... eller inom områdena elevhälsa och stöd. Så det arbetet har precis påbörjats, så det ska bli jättespännande och känns väldigt, väldigt viktigt också. Som angränsar till det här området, tycker vi, också.

ERIKA: Det låter som att det finns mycket att se fram emot, tänker jag, och som verksam i förskola och skola att man har all anledning att gå in och kolla på vad som finns på vår webbplats.

KARIN: Absolut. Håll utkik, och ge oss tips också, om ni har någon idé vad vi skulle kunna göra.

ERIKA: Det var väl jättebra avslutande ord, tänker jag. För nu är det nämligen dags för oss att avrunda. Så jag vill säga tack till er, Eva Andersson och Karin Fröding från Specialpedagogiska skolmyndigheten, för att ni var med och berättade om den här forsknings-sammanställningen och så pekade lite framåt så vi vet vad som väntar. Och jag vill också tipsa till dig som har lyssnat att du ska gå in på vår webbplats spsm.se, för där så finns det dels den här sammanställningen som man kan både ladda ner och beställa, och sen finns också webbsidor som ger råd kring hur man kan skapa en bra undervisning för barn och elever med synnedsättning och blindhet. Och där finns också fler olika underlag då som lyfter specialpedagogisk forskning som är bra och användbar i arbetet i förskola och skola. Och på webben så finns också fler avsnitt från vår podd som tar upp olika frågor om hur vi skapar bra miljö och undervisning. Så vi vill tipsa om det, och så vill vi tacka för att lyssnade.

INFORÖST: Tack för att du lyssnat på Specialpedagogiska skolmyndighetens podd. Fler avsnitt kan du hitta på vår webbplats och där poddar finns. Om du vill veta mer om oss och vilket stöd vi erbjuder, gå in på vår webbplats, spsm.se. Följ oss även på Facebook, Twitter och Instagram.